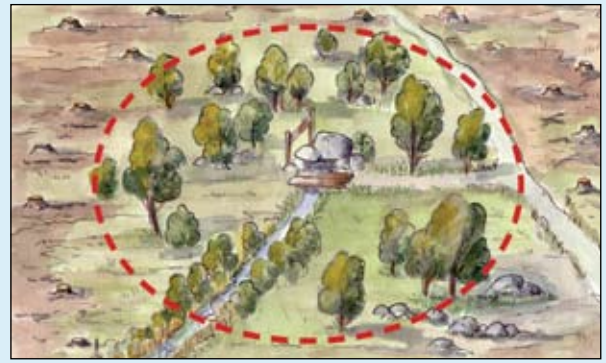

Brunn vid gammalt torpställe

Källor och brunnar

Skillnaden mellan brunnar och källor är att brunnar är grävda ned till, och förbi grundvattennivån för att komma åt dricksvatten, medan källor är platser där grundvattnet bryter fram naturligt i markytan.

Brunnar finns oftast i omedelbar närhet till bebyggelse, eller någon gång vid gammal hagmark. Brunnar kan vara kallmurade eller ha en fodring av timmer. Från äldre tid finns exempel på brunnar som varit fodrade med flätverk.

Ofta har man stenat igen eller på annat sätt täckt över gamla brunnar när man övergivit dem, för att inte riskera att djur eller människor ska falla i dem.

Källor finns där de naturgeografiska förutsättningarna för dem finns. Många gånger har källorna också dragit till sig mänsklig aktivitet. Ett exempel är att samiska visten alltid placerats så att man kunnat ta sig friskt vatten någonstans, och det är ofta en kallkälla som stått för detta. Många källor har också spår av träskoningar och andra anläggningar för att man lättare ska kunna

komma åt vattnet utan att grumla det.

Vissa källor har länge använts i folktron, som offerkällor och som platser för folkmedicinskt botsökande, ända sedan förkristen tid. Man brukar skilja mellan trefaldighetskällor och midsommarkällor, detta utifrån när man drack dem, men källor uppkallade efter helgon, som till exempel S:t Olof och S:ta Birgitta förekommer också. Då drack man ur källan på dessa helgons respektive festdagar. De källor som är förknippade med långa traditioner rann oftast mot norr, kanske för att ta med sig det onda, sjukan, tillbaka till sitt ursprung eftersom norr ansågs vara ett dåligt väderstreck. Det finns också exempel på källor som var verksamma mot speciella åkommor, framför allt vårtor.

Hälsokällorna och brunnsdrickandet är en modernare företeelse, som kan ses som en fortsättning av den gamla seden att dricka i källa. Detta hade sin största utbredning under 1800-talet

Råd

Markera ut en brunn eller källa väl innan avverkning. Lämna en skyddszon med träd på minst en träd längd kring en källa.

För att skydda en brunn eller källa ska man naturligtvis inte köra på eller i närhet av den med skogsmaskin. Man ska heller inte lämna kvar ris eller andra hyggesrester på eller i närheten av den. Till en offerkälla leder ofta någon form av stig eller led och den ska förstås också lämnas orörd i hela sin sträckning, även om den inte finns registrerad. En viktig del är också att utföra avverkning och återväxtåtgärder så att vattenföringen i källor eller vattenförande brunnar inte störs. Se därför till att inte dika i tillrinningsområdet och att inte markbereda på sådant sätt att man får dräneringseffekter eller på annat sätt påverkar vattenförhållanden. Om man vill sätta upp en saltsten i närheten bör man se till att göra det nedströms, och gärna en bit från källflödet.

Om man vill göra lite mer kan gärna också rensa källan från slam, löv och annat växtmaterial, och underhåll spänger och liknande kring källan. Om det finns stensättning eller träkonstruktioner runt en källa eller brunn bör dessa underhållas. Rådgör med Länsstyrelsen om hur du bäst kan göra detta.

Läs mera i *Källor i Sverige, Källakademin 2002*